

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ НАСЕЛЕННЯ

Виявлено динаміку обсягів фінансових ресурсів, які направлено на соціальну підтримку населення. Обґрунтовано оптимальні напрямки фінансового забезпечення соціально вразливих верств населення. Надано рекомендації щодо дослідження кадрового складу структур соціального захисту.

Dynamics of financial resources volume directed to social support of population was shown. Optimal tendencies of financial provision of social support for vulnerable sections of population were grounded. Recommendations concerning forming the cadre of social defense structures are given.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Наслідки світової фінансової кризи зумовили значне зростання негативних соціальних явищ практично в усіх країнах світу. Так, щодо України, майже 12 млн. людей живуть за межею бідності, водночас серед бідного населення майже 30% складають працюючі.

Ця криза безпосередньо позначилася на фондах соціального страхування, надходження до яких суттєво зменшилось. Крім цього, пенсійна система має певні проблеми щодо фінансової підтримки у зв'язку з очікуваними демографічними проблемами. Показники ринку праці у 2009 р., порівняно з 2008 р., свідчать про такі негативні тенденції:

- рівень економічної ефективності зменшився з 72,3% до 71, 6% населення працездатного віку;
- рівень зайнятості зменшився з 67,3 до 64,7% відповідного населення;
- рівень працевлаштованості незайнятого населення за допомогою служб зайнятості зменшився з 43,3% до 32,8% [1].

Ці та інші факти свідчать, що в населення України вагомо зменшився добробут, тому питання соціальної підтримки населення є актуальним.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблема соціальної підтримки населення за останні роки набула особливої актуальності, тому в цьому напрямі плідно працює багато науковців, але на увагу заслуговують праці спеціалізованих установ, зокрема НАН України.

Так, фахівцями Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України протягом 2008–2010 рр. видано низку монографій та окремі статті.

У монографії «Якість інформаційного забезпечення соціальної політики» представлено сучасні погляди на методологічні основи розробки соціальної політики, зокрема щодо фінансових проблем її забезпечення [2, с.45-58]. Фахівцями цього ж інституту у 2010 р. підготовлено фундаментальну працю «Новий курс і реформи в Україні 2010–2015: національна доповідь» [3]. Вона є стратегічним і одночасно практичним документом, спрямованим у майбутнє, де з науковою обґрунтованістю подано концептуальне бачення принципово нового курсу здійснення в Україні реформ, зокрема і в соціальній площині.

Також можна зазначити праці фахівців Центру перспективних соціальних досліджень, зокрема у 2010 р. вийшла друком монографія «Соціальна політика в умовах поглиблення соціальної нерівності в Україні» з обґрунтуванням причин соціальних диспропорцій [4, с.138-167].

Досить актуальною є праця Н. П. Баранової «Соціальне прогнозування на основі моделі соціального бюджету», де обґрунтовуються сценарії соціального розвитку [5, с.8-11].

Необхідно зазначити, що проблема фінансового забезпечення соціальної підтримки населення лежить у площині дослідження двох суміжних наук – соціології та фінансів, тому окремі аспекти цієї проблеми досліджували також і вчені-фінансисти.

Серед праць вчених-фінансистів можна назвати наукові доробки В. Гейця, А. Даниленка, І. Луніної, Ю. Пасічника, Л. Тарангул, С. Юрія.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Прояв фінансових важелів щодо соціальної підтримки населення надзвичайно різноманітний: від державних централізованих фондів (державний та місцеві бюджети, фонди соціального страхування) до відповідних фінансових ресурсів господарюючих та громадських структур.

Окремі ресурси виділяються на ці цілі домогосподарствами, зокрема коли йдеться про родинні зв'язки. Крім того, в умовах глобалізації фінансові потоки набули міжнародного масштабу.

Беручи до уваги таку ієрархічність фінансових потоків, практично неможливо досконало дослідити всі форми, методи, важелі фінансового впливу на соціальну політику в Україні, особливо в напрямі соціальної підтримки. Найменш дослідженими складовими цієї проблеми є рівень фінансування соціального захисту населення з місцевих бюджетів, методика формування та ефективного використання бюджетних коштів на соціальні програми, прогнозування рівня фінансового забезпечення соціальних стандартів.

Постановка завдання. Метою цієї статті є обґрунтування найбільш оптимальних форм фінансового забезпечення соціальної підтримки населення, а завданнями – з'ясування досконалості нормативного фінансового забезпечення соціальних виплат населенню, аналіз специфіки виплат із Пенсійного фонду України, розробка практичних рекомендацій стосовно оптимального використання фінансових ресурсів на соціальну підтримку населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний етап розвитку України, особливо в другій половині першого десятиліття ХХІ ст., характеризується зміною структури чинників впливу на суспільні процеси, впровадженням прогресивних технологій, зокрема у виробництвах п'ятого та шостого технологічних укладів, які, на жаль, лише зароджуються в Україні, зміною певних моральних орієнтирів.

Україна, як держава, намагається знайти гідне місце та сформувані міжнародний авторитет. Є й певні досягнення в цьому напрямі – зокрема, Україна виборола право приймати престижний Євро-2012. Водночас, наслідки світової фінансової кризи вагомо впливають на економічний і соціальний розвиток.

Так, рівень життя населення продовжує характеризуватися зростаючою нерівністю.

Проаналізуємо структуру виплат в абсолютному визначенні на соціальні потреби у Зведеному бюджеті України за 2006–2009 рр. (табл. 1) [6, с.54].

Таблиця 1

Видатки на соціальну підтримку населення України за 2006–2009 рр. (млрд. грн.)

Видатки	Роки			
	2006	2007	2008	2009
Видатки Зведеного бюджету	175,5	227,6	312,0	310,2
із них: житлово-комунальне господарство	8,1	5,9	9,0	7,5
охорона здоров'я	19,7	26,7	33,6	36,5
духовний та фізичний розвиток	4,3	5,7	7,9	8,3
освіта	33,8	44,3	61,0	66,8
соціальний захист та соціальне забезпечення	41,4	48,5	74,1	78,8
Всього на соціальну підтримку населення	107,3	131,1	185,6	197,9
у % відношенні до Зведеного бюджету	61,1	57,6	59,5	63,8

Отже, як свідчать дані табл. 1, більша частка видатків Зведеного бюджету України витрачається на соціальну підтримку населення і ця тенденція протягом аналізованих чотирьох років має тенденцію до збільшення.

Можна з певною долею ймовірності зазначити, що реально цей показник дещо більший, беручи до уваги, що у видатках на загальнодержавні функції, охорону навколишнього природного середовища є частина видатків, які можна віднести до соціальної підтримки населення. Проаналізуємо рівень видатків з Пенсійному фонду України за 2008-2010 рр. [рис. 1], [7].

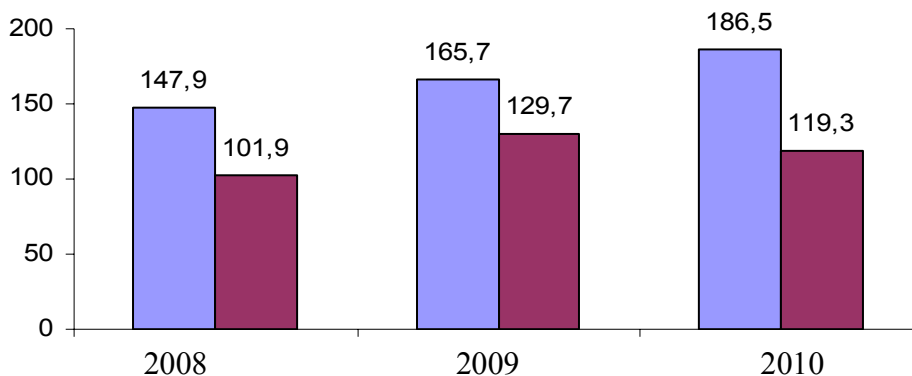

Рис. 1. Видатки Пенсійного фонду України

Проаналізувавши дані рис. 1, можна зробити висновок, що загальна сума видатків Пенсійного фонду динамічно зростає, але підтримка цієї динаміки забезпечувалася в основному за рахунок коштів Державного бюджету

Кошти Зведеного бюджету та Пенсійного фонду не є єдиним у системі фінансового забезпечення соціальної підтримки населення. Більш повну схему цієї підтримки наведено на рис. 2.

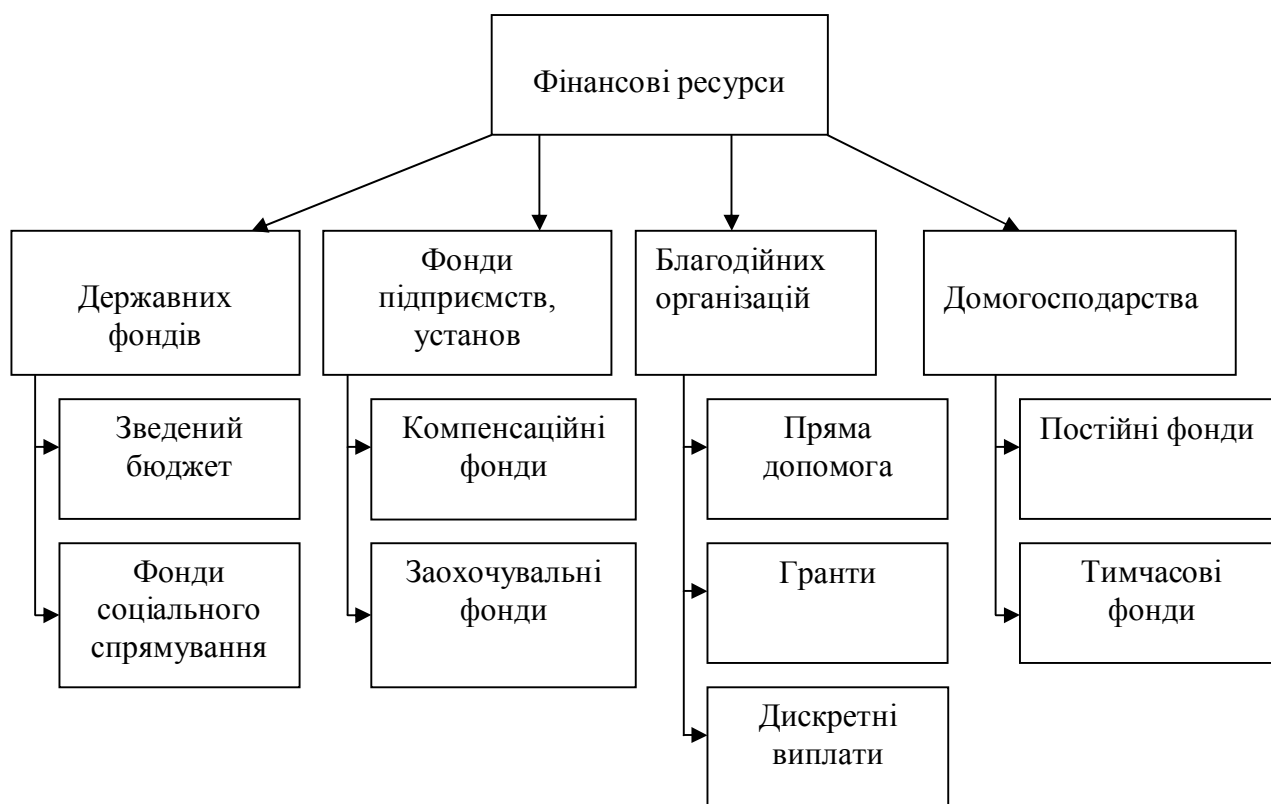

Рис. 2. Система фінансового забезпечення соціальної підтримки населення

Необхідно зазначити, що у фінансовій літературі щодо фінансових виплат населенню є різні підходи, які, зазвичай, реалізуються у таких поняттях, як: «соціальний захист», «соціальне забезпечення», «соціальні гарантії» тощо.

У цьому випадку поняття «соціальна підтримка» використане із Програми економічних реформ на 2010–2014 роки, де, зокрема, розроблено реформу системи соціальної підтримки [8].

Під поняттям «система соціальної підтримки» розуміємо заходи як на державному, так і на корпоративному, громадському, домогосподарському рівнях щодо забезпечення соціально важливих функцій існування всіх верств населення країни.

Фінансове забезпечення включає всі види заробітних плат, премій, допомог, пенсій, стипендій, житлових субсидій, грантів, дарунків, всіх видів благодійної допомоги тощо. У цьому сенсі фінансове забезпечення орієнтовно заставлено з доходами населення, але дещо глибше та більше в абсолютному вимірі, оскільки включає фінансові ресурси, які безпосередньо витрачаються з усіх фінансових фондів, які є в державі на утримання установ, які обслуговують соціальні потреби населення – дитячі садки, школи, лікарні тощо. Тому, соціальна підтримка включає в себе соціальні пільги, соціальне забезпечення та соціальні допомоги.

Беручи до уваги специфіку формування та реалізацію фондів фінансових ресурсів, можна констатувати, що із всіх цих фондів важливе значення як за обсягом, так і за роллю у суспільних відносинах відіграють державні фонди – Зведений бюджет, фонди соціального призначення, пенсійні, фонди соціального захисту – Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, Фонд страхування від нещасних випадків на виробництві.

Нині в Україні при здійсненні державної фінансової політики у напрямку соціального забезпечення виникає низка проблем нормативно-правового, адміністративного, інформаційного і навіть морального змісту.

Так, щодо нормативно-правового забезпечення є недосконалим практика формування соціальних стандартів, особливо щодо прожиткового рівня, механізму проведення індексації доходів у зв'язку з інформаційними процесами, схеми нарахування пенсій тощо.

Щодо адміністративних проблем можна зазначити традиційну бюрократичність у процесах соціального захисту громадян, недостатню кваліфікацію окремих фахівців соціальних служб, що певним чином пояснюється незначним рівнем оплати праці, невідпрацьованість механізмів вирішення окремих важливих програм соціального змісту, зокрема, при усиновленні, позбавленні батьківства, фінансовому забезпеченні багатодітних сімей, безпритульність як дітей, так і дорослого населення.

Щодо проблем інформаційного змісту трапляються непоодинокі випадки, які полягають у труднощах у доступі до достовірної інформації, зокрема при обчисленні пенсій, соціальних допоміг. Інколи громадяни не можуть прийняти оптимальне рішення через відсутність колективного доступу до інформації, особливо у сільській місцевості.

За останні роки ситуація дещо покращується – формуються відповідні громадські структури, на офіційних сайтах державних структур як центрального, так і місцевого рівня надаються відповідні роз'яснення та консультації, реалізується практика громадських приймалень. Позитивом можна вважати практику, коли студенти Одеської юридичної академії на волонтерських засадах надають жителям міст відповідні консультації.

У реформі системи соціальної підтримки, яка розроблена Комітетом з економічних реформ при Президенті України, зазначено відсутність необхідної інформації для обліку й моніторингу соціальної допомоги [8].

Наявність цих причин свідчить про вагомі проблеми у фінансовому забезпеченні соціальної підтримки населення. Для їх вирішення необхідно суттєво реформувати усю систему соціальної підтримки. Певні кроки у цьому напрямі вже зроблено – удосконалюється нормативно-правове забезпечення, приймаються документи

концептуального значення – зокрема реформ системи соціальної підтримки, започатковані реформи в напрямі пенсійного, медичного, освітнього, житлово-комунального забезпечення, по мірі зростання ВВП збільшуються соціальні виплати. Беручи до уваги наявні проблеми та реальність їх вирішення, доцільно зосередити зусилля органів державної влади, органів місцевого самоврядування за такими напрямками.

1. Фінансовий.

Удосконалити методикку розрахунку соціальних нормативів.

Нині чинні нормативи мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії, прожиткового мінімуму не забезпечують фізіологічних потреб, а рівень цін, який закладається в основу їх розрахунку, не відповідає рівню інформаційних процесів. Крім того, ці нормативи необхідно переглядати не рідше, ніж один раз на рік.

Покращити механізми формування та використання соціальних фондів.

Ця проблема повинна вирішуватися у контексті адміністративно-територіальної, пенсійної, освітньої, медичної реформ. Так, нині у суспільстві сформувалася думка про неефективність системи нарахування пенсій.

Адресність суспільної допомоги.

Нині чинні суспільні допомоги, принаймні їх значна частина, оплачуються всім без винятку відповідним категоріям громадян, незважаючи на їх соціальний статус та реальні статки. Необхідно ці види фінансових ресурсів виплачувати лише тим, хто їх реально потребує, як це зазвичай здійснюється в економічно розвинених країнах. Незважаючи на задекларованість цього процесу у діях владних структурах, практична реалізація нині є ще недосконалою.

2. Адміністративний.

Всі запропоновані урядовими структурами регіонального рівня програми соціальної підтримки повинні бути науково обґрунтованими, підкріпленими реальними фінансовими ресурсами. Держава не може обіцяти своїм громадянам нереального, бо не вагомо зменшує довіру до владних структур всіх рівнів, викликає соціальне збурення.

Реальні кроки у здійсненні реформ соціального змісту.

Незважаючи на двадцятирічний термін незалежності України, нині не зроблено вагомих зрушень у цьому напрямі.

Узгодженість позицій всіх гілок влади при прийнятті нормативно-правових актів щодо соціального захисту, врахування реальних можливостей Зведеного бюджету, фондів соціального страхування.

Максимальна демократизація системи соціальної підтримки.

Необхідно перенести аспекти з ролі загальнодержавних структур на місцевий рівень, запровадити механізми постійного моніторингу за процесом формування та використання фінансових ресурсів, які направляються на соціальні потреби. З цією метою залучати громадських експертів, вислуховувати громадські слухання при прийнятті місцевих бюджетів. Необхідно також покращити схеми реальної фінансової підтримки найменш захищених соціальних верств населення. Упорядкування системи соціальних пільг.

Нині в Україні діє надзвичайно розгалужена система соціальних пільг, окремі з них стосовно до конкретного індивіда є необґрунтованими. Необхідно здійснити радикальний перегляд всієї системи виплати пільг.

3. Моральний.

Гуманізація всієї системи соціальної підтримки.

Цей постулат повинен превалювати над іншими, коли йдеться про рівень соціальних нормативів, механізмів формування та прийняття нормативно-правових актів, виконання конкретних проблем для окремих посадових осіб, розподіл дефіцитних місць у престижні табори відпочинку, лікувальні заклади тощо.

Формування кадрового складу структур соціального захисту. Ця проблема має певне значення у сучасних реаліях України, тому що від простої людської уваги до відповідних верств населення залежить як рівень вирішення цих проблем, так і суспільний спокій.

Висновки і перспективи подальших розробок. Проблеми фінансового забезпечення соціальної підтримки населення України є складними та суспільно болісними.

Парманентна відсутність необхідних фінансових ресурсів, складність у реалізації суспільних реформ, наслідки світової фінансової кризи суттєво впливають на їх вирішення. Першочерговим завданням має стати падання зростаючого рівня бідності, особливо в депресованих регіонах та у сільській місцевості.

Для вирішення цих складних завдань, передусім, необхідно забезпечити динамічний рівень зростання економіки, що має бути основою підвищення рівня доходів населення.

Також необхідно розробити дієві механізми зменшення зростаючого розриву між найбільш заможними та найменш забезпеченими верствами населення.

Важливим завданням є поступове узгодження вітчизняних соціальних нормативів з прийнятими у країнах ЄС, оскільки Україна зацікавлена бажанням у перспективі стати членом цієї організації.

Реалізація цих стратегічно важливих завдань можлива лише за умови консолідації всього суспільства, політичної злагоди, довіри населення до органів влади, наукового обґрунтування відповідних соціальних програм. Беручи до уваги ці аргументи, є доцільним виконання відповідних наукових розробок в цьому напрямі.

Список використаної літератури

1. Новікова Т. В. Соціальне забезпечення населення України в умовах світової економічної кризи / Т. В. Новікова, Н. О. Поляк [Електронний ресурс]. – Режим доступу. <http://csp.org.ua/index.php?view=article&catid=14> за 2010-06-03.
2. Макарова О. В. Якість інформаційного забезпечення соціальної політики / О. В. Макарова, В. Г. Саріюгло, Г. І. Тещенко та ін.; [за ред. Е. М. Лібанової]. – К.: Лібра, 2010 р. – 346 с.
3. Новий курс: реформи в Україні – 2010-2015: національна доповідь. [Електронний ресурс]. – Режим доступу. www.idss.org.ua.
4. Соціальна політика в умовах поглиблення соціальної нерівності в Україні // за ред. к. політ. н. доцента Л. І. Ільчука, к. соц. наук О. О. Давидюк, к. філол. наук О. Ю. Кривобок – Херсон: «ПП Вишимарський», 2010. – 376 с.
5. Баранова Н. П. Соціальне прогнозування на основі моделі соціального бюджету / Н. П. Баранова. – К.: Вісник. Пенсійний фонд України, 2008. – № 3. – С. 8–11.
6. Статистичний щорічник України за 2009 р. Державний комітет статистики України / за редакцією О. Г. Осауленка. – К.: Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – 556 с.
7. Офіційний сайт Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua>.
8. Офіційний сайт Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.president.gov.ua.

Прийнято до друку 07.06.2011